

**รูปแบบการพัฒนาศักยภาพขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลแม่ทราย
ในการดูแลผู้สูงอายุ**

**The Potential Development Model of Mae-Sai Sub-District Administrative
Organization for Elderly Care**

วัฒนา วนิชานนท์¹ ศิริพร พันธุลี² นิโรจน์ สินณรงค์³ ไพลวัลย์ เขื่อนแก้ว⁴

Wattana Wanitchanont¹ Siriporn Phuntulee² Nirote Sinnariong³
and Priwan Khuankaeo⁴

^{1,2} ภาควิชาศึกษาพื้นฐาน ม.แม่โจ้-แพร่ฯ 17 หมู่ 3 ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ 54140

³ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ 63 หมู่ 4 ต.หนองหาร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50290

⁴ โรงพยาบาลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ 54140

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาอุปสรรค/ปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทราย 2) เพื่อศึกษาศักยภาพที่จำเป็นในการดูแลผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทราย และ 3) เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนตำบลแม่ทรายในการดูแลผู้สูงอายุ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action Research) และใช้กระบวนการระดมพลังสร้างสรรค์ชุมชน (Appreciation Influence Control หรือ AIC) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพที่จำเป็น และสร้างรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้ดูแลผู้สูงอายุ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการดูแลผู้สูงอายุ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการเชิงคุณภาพผ่านการสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) จากความสมัครใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วน ประกอบด้วย นายกอบต. ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน เจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน ประชาชนชาวบ้าน แกนนำผู้สูงอายุ ตัวแทนจากโรงเรียนในพื้นที่ตำบลแม่ทราย และ พระสงฆ์วัดแม่ทราย และชาวบ้านแม่ทรายที่สนใจ รวมจำนวน 100 คน

ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนแม่ทราย ประกอบด้วย 1) ขาดการดำเนินการส่งเสริม ป้องกันโรคเพื่อการดูแลผู้สูงอายุเชิงรุก 2) ขาดการบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง 3) ขาดความรู้ ความเข้าใจด้านการดูแล ส่งเสริมด้านสุขภาพช่องปาก 4) ขาดสื่อประชาสัมพันธ์ หรือ คู่มือที่ง่ายต่อการรับรู้ของผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างความตระหนักในการดูแล ส่งเสริมสุขภาพโดยเฉพาะเรื่องความดัน เบาหวาน ข้อเข่าเสื่อม 5) ขาดทักษะการวางแผนงานและการติดตามประเมินผล และ 6) ขาดความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยในการนำไปใช้ชุมชนเพื่อการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ทั้งนี้ในด้านศักยภาพที่จำเป็นในการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนตำบลแม่ทราย มี 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) ความรู้ ความเข้าใจการเป็นนักจัดการสุขภาพท้องถิ่น 2) ความรู้ ความเข้าใจการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ด้านการดูแลสุขภาพช่องปาก 3) ความรู้ ความเข้าใจการประยุกต์แพทย์แผนไทยในการดูแลข้อเข่าเสื่อม 4) ความรู้ ความเข้าใจการบริหารกล่อมเนื้อข้อเข่าที่ถูกต้องสำหรับผู้สูงอายุ 5) ทักษะการจัดทำแผนงาน โครงการ และ 6) ทักษะการติดตามประเมินผลด้านการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพที่จำเป็นในการดูแลผู้สูงอายุ และร่วมกันสรุปรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้ดูแลผู้สูงอายุ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการดูแลผู้สูงอายุ ได้รูปแบบในการขับเคลื่อน 5 องค์ประกอบ ประกอบด้วย รูปแบบการพัฒนาศักยภาพองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทรายในการดูแลผู้สูงอายุร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนแม่ทราย ได้ข้อค้นพบว่า PLawe Model เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้การพัฒนาศักยภาพองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทรายในการดูแลผู้สูงอายุประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย 1) ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (P=Paradigm shift) 2) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง (L=Learning forum) 3) ใช้กิจกรรมการเรียนรู้เป็นฐานในการฝึกอบรม (A=Activity based training) ในการเสริมความรู้ ทักษะ คุณลักษณะในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ 4) ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ (W= Wisdom based caring) และ 5) ปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการดูแลผู้สูงอายุ (E=Environment modification)

คำสำคัญ : รูปแบบ การพัฒนาศักยภาพ การดูแลผู้สูงอายุ ชุมชนแม่ทราย

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study problems of elderly care in Mae-Sai community, 2) to study essential potentials for elderly care in Mae-Sai community and 3) to create the potential development model of Mae-Sai sub-district administrative organization for elderly care.

This study was a qualitative research. A participatory action research process (PAR) and Appreciation Influence Control (AIC) process were used to analyze the problems, the essential potentials and the potential development model of Mae-Sai community for elderly care. Data were gathered from qualitative method. Focus group and in-depth interviews with the representatives of relative government and non-government organizations were used to collect the qualitative data. One hundred stakeholders were purposive sampled from Subdistrict Administration Organization (SAO), village leaders, elderly care givers/officers, wisdom philosophers, representatives of elderly leaders, director of Mae-Sai school and the interested Mae-Sai residents.

The study revealed six problems of elderly care in Mae-Sai community among 1) lacking of proactive promotion & prevention in elderly care 2) lacking of integrated participation 3) lacking of knowledge & understanding in elderly dental health care 4) lacking of knowledge & understanding for quadriceps strengthening exercises for elderly 5) lacking of action plan & evaluation skill 6) lacking of knowledge for thai traditional medicine application for elderly care. Moreover, the study found 6 essential potentials including 1) knowledge & understanding for good elderly care giver to be health manager 2) knowledge & understanding in elderly dental health care 3) knowledge & understanding for thai traditional medicine application for elderly care 4) knowledge & understanding for quadriceps strengthening exercises for elderly 5) action planing skill 6) monitoring & evaluating skill. Furthermore, the related stakeholders in Mae-Sai community analyzed the problems and the essential potentials of elderly care giver to create the potential development model of Mae-Sai sub-district administrative organization for elderly care. The study revealed PLawe Model which led to success for elderly care giver's potential development in Mae-Sai community. Then, PLawe Model contained of five elements among 1) P :Paradigm shift in health care management in community with self-reliance 2) L : Learning

forum 3) A :Activity based training 4) W : Wisdom based caring 5) E : Environment modification for arranging learning center of elderly people and care givers.

Key words: model, potential development, elderly care, Mae-Sai community

รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุบนฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ชุมชนแม่ทรายเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

**Knowledge Management Model of Elderly Wisdom Based on Resources
and Local Wisdom of Mae-Sai Community for Lifelong Learning**

ศิริพร พันธุลี¹ วัฒนา วณิชานนท์² นิโรจน์ สันณรงค์³ ฉันทนา ชูแสงทรัพย์⁴

ปณิธิ บุญสา⁵

Siriporn Phuntulee¹ Wattana Wanitchanont² Nirote Sinnariong³

Chanthana Susawaengsup⁴ and Paniti Bunsu⁵

^{1,2,4} ภาควิชาศึกษาพื้นฐาน ม.แม่โจ้-แพร่ฯ 17 หมู่ 3 ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ 54140

³ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ 63 หมู่ 4 ต.หนองหาร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50290

⁵ ภาควิชาการจัดการชุมชน ม.แม่โจ้-แพร่ฯ 17 หมู่ 3 ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ 54140

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนแม่ทราย 2) เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนแม่ทราย และ 3) เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลศักยภาพผู้สูงอายุสาขาวิชาชีพต่างๆในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนแม่ทราย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action Research) และใช้เครื่องมือการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในการดำเนินการวิจัย โดยประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดการความรู้ของวิจารณ์ พานิช (2545, 2548) สมชาย นำประเสริฐชัย (2550) และ บัญชร แก้วส่อง (2555) และรูปแบบ "SECI Model" ของ Nonaka & Takeuchi (Nonaka, 1995) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์กระบวนการและวงจรการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนแม่ทรายทั้ง 6 องค์ความรู้ ผู้การเสนอรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนแม่ทราย เพื่อให้ประชาชนชุมชนแม่ทรายมีส่วนร่วมในการเป็นหุ้นส่วนอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุในพื้นที่ให้คงอยู่สืบไปจากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงร่วมพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบนฐานสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดการจัดการสุขภาพตนเองในระดับพื้นที่ด้วยการพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรและภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นในชุมชนแม่ทรายอย่างยั่งยืน ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการเชิงคุณภาพผ่าน การสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) จากความสมัครใจของผู้ มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วน ประกอบด้วย ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน ตัวแทน กลุ่มอาชีพสาขาต่างๆ ประชาชนชาวบ้านด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเกษตร เกษนนำ ผู้สูงอายุ ตัวแทนจากโรงเรียนในพื้นที่ตำบลแม่ทราย และชาวบ้านแม่ทรายที่สนใจ รวมจำนวน 100 คน

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนแม่ทรายมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนแม่ทราย 6 องค์ ความรู้ ที่โดดเด่น ประกอบด้วย 1) องค์ความรู้ด้านสมุนไพรรักษาโรค 2) องค์ความรู้ด้านหมอเมือง (เป่ารักษาโรค) 3) องค์ความรู้ด้านการเรียกขวัญ 4) องค์ความรู้ด้านจักสาน 5) องค์ความรู้ด้าน หัตถกรรมการทำดอกไม้จันทน์และพวงหรีด และ 6) องค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน นอกจากนี้ ผู้ มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ กระบวนการจัดการความรู้ในอดีตถึงปัจจุบันและวางแผนการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ทั้ง 6 ด้าน และร่วมกันสรุปรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตใน ชุมชนแม่ทราย ได้รูปแบบกลไกในการขับเคลื่อน 5 องค์ประกอบ ประกอบด้วย 1) จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนแม่ทราย 2) พัฒนาระบบจัดเก็บข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนแม่ ทราย 3) จัดทำแผนการอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนแม่ทราย 4) การส่งเสริม สนับสนุนให้มีการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนแม่ทรายที่หลากหลาย และ 5) พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนแม่ทราย ทั้งนี้ ได้ ฐานข้อมูลศักยภาพครูภูมิปัญญาผู้สูงอายุเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนแม่ทรายที่มีศักยภาพ จำนวน 6 คน ใน 6 สาขา โดยมีเกณฑ์การจัดทำฐานข้อมูลจากความชำนาญในศาสตร์ภูมิปัญญาแต่ ละด้านไม่น้อยกว่า 5 ปี ประกอบด้วย 1) ด้านสมุนไพรพื้นบ้าน 2) ด้านหมอเมือง 3) ด้านจักสาน 4) ด้านการเรียกขวัญ 5) ด้านหัตถกรรมการประดิษฐ์ดอกไม้จันทน์และพวงหรีด และ 6) ด้านดนตรี พื้นบ้าน

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้สูงอายุ การเรียนรู้ตลอดชีวิต ชุมชนแม่ทราย

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to investigate the knowledge of elderly local wisdom in Mae-Sai community by using empowerment, 2) to propose knowledge management model of elderly wisdom based on resources and local wisdom of Mae-Sai community for lifelong learning and 3) to develop database of elderly philosophers in each branch for lifelong learning in Mae-Sai community.

This study was a qualitative research. A participatory action research process (PAR) and knowledge management model were used to empower people to conserve local wisdom of Mae-Sai community for lifelong learning. Moreover, the related stakeholders in Mae-Sai community participated in thinking, analyzing and proposing the model of elderly wisdom knowledge management based on resources and local wisdom of Mae-Sai community for lifelong learning to conserve local wisdom and develop elderly quality of life based on Mae-Sai resources and local wisdoms for their self-health care management with self-reliance. Data were gathered from qualitative method. Focus group and in-depth interviews with the representatives of relative government and non-government organizations were used to collect the qualitative data. One hundred stakeholders were purposive sampled from representatives of local wisdom philosophers, representatives of elderly leaders, career leaders covered 4 villages, director of Mae-Sai school, and the interested Mae-Sai residents.

The study revealed six understanding elderly local wisdom among 1) the wisdom of indigenous herbal medicines which inherited the knowledge from ancestors from generation to generation 2) the wisdom of folk doctor 3) the wisdom of ceremonial hearten 4) the wisdom of wickerwork 5) the wisdom of funeral flower and wreath craft 6) the wisdom of lanna folk music. Moreover, the related stakeholders in Mae-Sai community analyzed the problems of elderly wisdom knowledge management, knowledge management process from the past until the present and knowledge spiral in six wisdoms of elderly for lifelong learning. the study found that there were 5 Cs Model of elderly wisdom's knowledge management for lifelong learning in Mae-Sai Community including C1: Center for elderly local wisdom learning in Mae-Sai community 2)C2: Collecting data system for elderly local wisdom in Mae-Sai community3) C3: Conducting action plan for conservation and promotion elderly local wisdom in Mae-Sai community 4) C4:Communication for Mae-Sai elderly local wisdom promotion and supporting several media production and 5) C5: Curriculum development about knowledge management of elderly local wisdom in Mae-Sai community. Furthermore, Mae-Sai people conducted elderly

wisdom philosopher databases for lifelong learning including six philosophers which were expertist at least five year as the criteria for knowledge management comprising the wisdom of herbal medicines, the wisdom of folk doctor, the wisdom of ceremonial hearten, the wisdom of wickerwork, the wisdom of funeral flower and wreath craft and the wisdom of lanna folk music.

Key words: knowledge management, local wisdom, elderly, lifelong learning